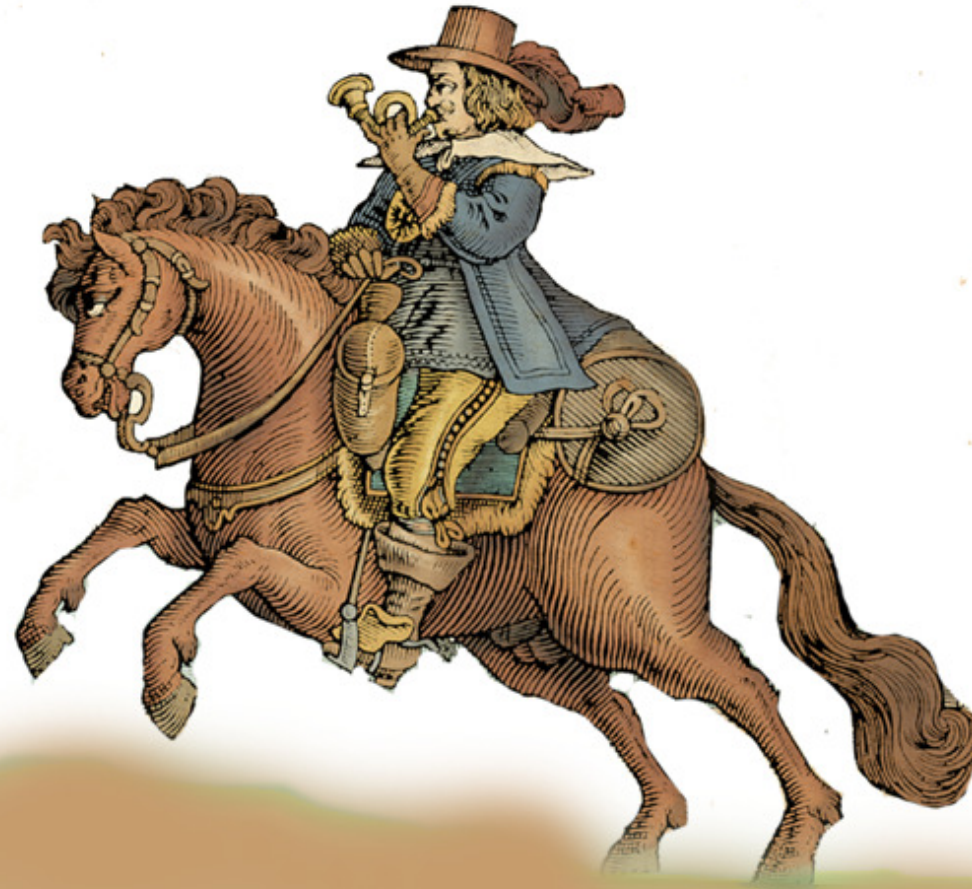

Postbefordran och posthemman längs Dalarövägen

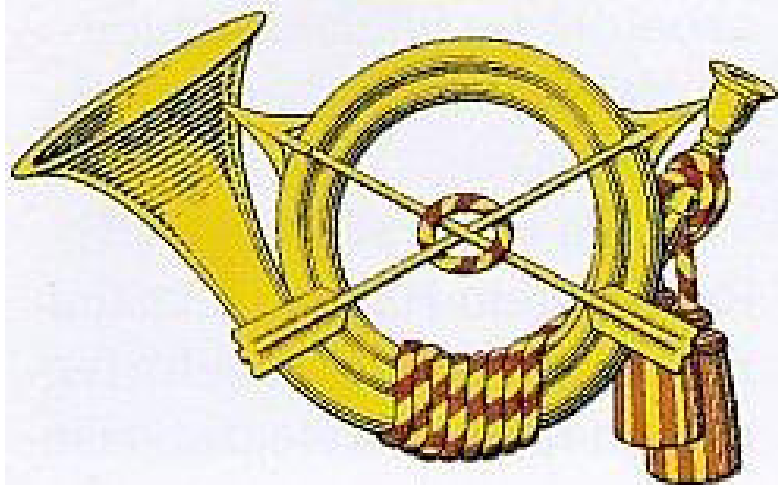
Axel Oxenstierna

Den första svenska postorganisationen tillkom under stormaktstiden, då många svenskar vistades utomlands. Statsförvaltningen var beroende av snabba och tillförlitliga postförbindelser.

År 1636 beslutar drottning Christinas förmyndarregering, som leddes av Axel Oxenstierna att inrätta ett nytt statligt verk, Kungliga Postverket.

Enligt postförordningen som utfärdades då skulle posthemman utses på ungefär 2 gamla mils (21 km) avstånd för postbefordran längs postlinjen.

Till posthemman utsågs i första hand kronohemman som ägdes av staten.

På dessa posthemman skulle det finnas en eller flera utsedda personer som hade i uppgift att i stafett föra posten vidare längs postlinjen.

Dessa personer som kallades postbönder skulle vara rediga, snabba och läskunniga.

**De skulle utöver postväska bära spjut och posthorn.
Spjutet hade de för att försvara sig mot vargar och rånare och posthornet skulle de blåsa i, när de närmade sig nästa posthemman.**

När posthornet hördes ljuda skulle nästa postbonde enligt postförordningen ”göra sig färdig att straxt anamma brefven af honom och dermed oförtöfvadt genom natt och dag, oaktat vad väder som vara kan, vidare fortlöpa” minst en mil på två timmar.

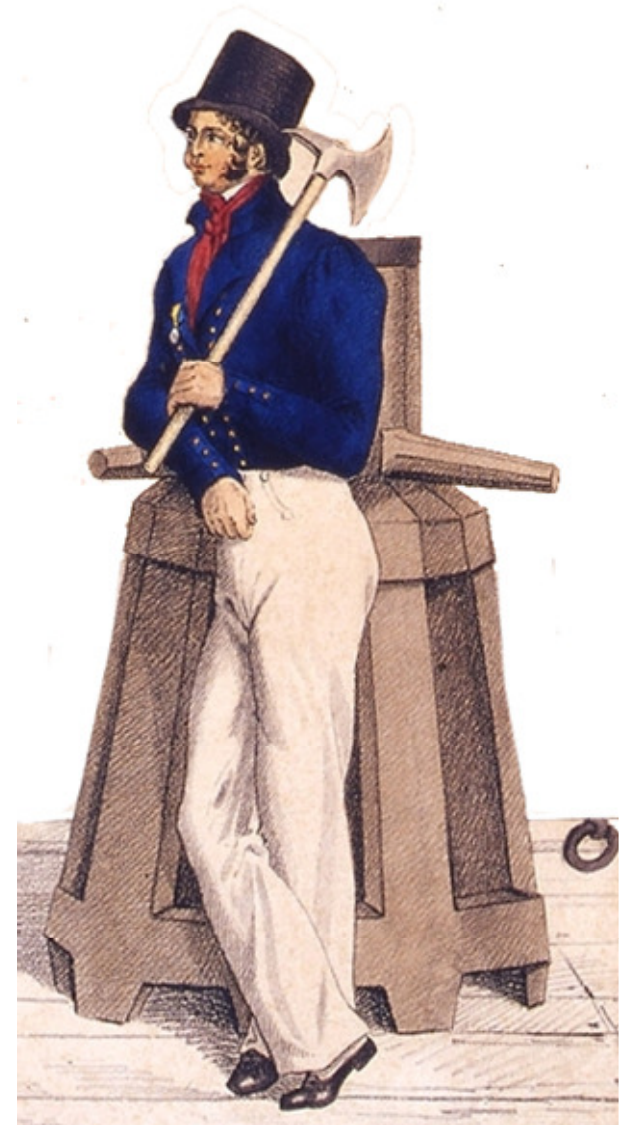
De första åren skulle posten föras för fot men 1646 bestämdes att häst alltid skulle användas vid posttransporter.

Postbönderna fick en årlig ersättning av Postverket för att de avdelade en häst och någon på gården boende person för posttransporter.

Postbönderna var befriade från att underhålla soldater eller båtsmän i roten och de slapp också att ställa upp med kronoskjutsar.

När **Stora sjötullen** år 1636 förlades till Dalarö och det bestämdes att alla fartyg skulle anlöpa Dalarö för visitation så blev Dalarö Sveriges viktigaste tullplats.

Då ökade behovet av postbefordran och tullkammaren fick ansvaret för posten på Dalarö.

Den första regelbundna postlinjen med postbönder mellan Stockholm och Dalarö inrättades 1668.

Postbondehemman utsågs i Sandemar by och i Berga by, som låg öster om Dalarövägen på krönet av Berga backe.

Posthemmanet vid Sandemar blev efter en tid utbytt mot ett posthemman i Valsta by vid Lännåkersviken.

Sannolikt bytte man redan på 1670 – talet från Sandemar till Valsta by.

Skälet till detta byte var att Sandemars fem gårdar och flera andra gårdar under 1670 - talet slogs samman till ett stort frälsegods. Postverket önskade i första hand utnyttja skatte – och kronohemman och bytte därför till ett hemman i Valsta.

Valsta by bestod av tre hemman (gårdar) enligt jordebokens blad över Valsta by från 1638.

En av gårdarna var posthemman redan 1676 enligt jordeboken.

Troligen var det då som bytet från Sandemar skedde.

Halvsta by 1638 / Gård nr 2 var posthemman.

En gång i veckan var det postgång.

Så här gick det till:

Bonden i Valsta hämtade posten på fredagskvällen på Tullkammaren i Dalarö och lämnade den vid Berga sent på kvällen.

Bergabonden levererade posten till Stockholm på lördagsmorgonen, väntade till middagstid, då han fick utgående post med sig till Berga, där Valstabonden hämtade posten till Dalarö och levererade den till Tullkammaren på lördag kväll.

BERGA VALSTA

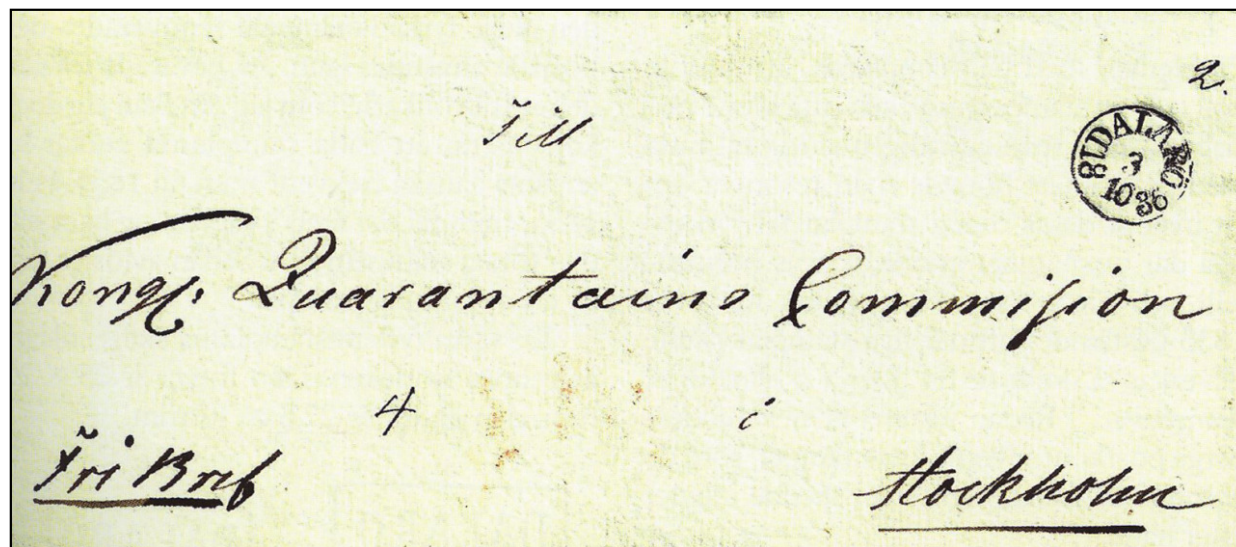
Postbonden i Berga by fick 8 daler om året för att transportera posten till och från Stockholm och postbonden i Valsta by fick 6 daler om året för att transportera posten till och från Dalarö.

Avståndet var längre mellan Berga by och Stockholm än mellan Valsta by och Dalarö därav skillnaden i ersättning.

Jan Ersson var postbonde i Valsta by 1766 och han var det under 34 år.

Han fick bättre betalt för sin syssla när Dalarö 1770 fick ett postkontor.

Då blev postiljonlinjen jämställd med de övriga i riket.

Tjänstebrev (fribrev) sänt från kommandanten på Dalarö skans till "Kongl. Quarantaines Commissionens" i Stockholm.

Det har sannorlikt innehållit information om kolerasituationen på Dalarö.

Tullkammaren fungerade som postkontor fram till 1770. Då fick Dalarö ett eget postkontor som inrättades i den byggnad som idag är känt som "Kommendantbostaden".

Dalarös första postmästare hette Lars Filéen och arbetade vid Tullkammaren på Dalarö som överinspektör och behöll denna tjänst vid tullen när han även blev postmästare.

Ett problem vid postbefordran var det ökande antalet postrån längs landsvägarna. De berodde till stor del på att mängden rekommenderade brev ökade starkt och innehöll ofta kontanter.

Länge diskuterades frågan om och hur postbonden skulle beväpnas. Spjut var helt otillräckligt vid överfall.

Först 1834 utrustades postbönderna med två laddade pistoler, vilka han fick använda för att skydda sig och postväskan vid överfallssituation.

På Dalarövägen efter Sandemar vid backkrönet innan man når Schweizerdalen skedde 1842 den 30 december ett postrån.

Den bortrövade postväskan innehöll tre rekommenderade brev som innehöll sedlar. Det första brevet av de tre var adresserat till en kapten Ekenström. Totalsumman var ansenlig 466 riksdaler.

Det andra brevet innehöll 16 riksdaler och var lön till lotsåldermannen samt ersättning för utlägg.

Det tredje brevet innehöll 6 riksdaler och var till chefen för Svea Artilleri Regemente, Dalarö skans.

Trots stora ansträngningar fick man ej tag på den/de som utfört rånet och pengarna kom ej till rätta.

Från att posten tidigare transporterats med häst och vagn sträckan Dalarö – Stockholm året runt började nu posten sommartid att sändas med ångbåt, troligen från sommaren 1867.

Jacob Bagge vid Hotellbryggan.

Ångbåtspost.

Systemet med posthemman upphörde 1875 och posthemmanen längs Dalarövägen, ersattes då av Österhaninge lantpoststation vid nuvarande Handens station. (Österhaninge stavades med två "n" enligt poststämpeln). Från lantpoststationen transporterades sedan posten vidare med häst och vagn så kallad "kärrpost" ut till Dalarö.

Från 1902 transporterades posten på Nynäs järnvägen till Österhaninge station och sedan med "kärrpost" ut till Dalarös nya post – och telegrafstation invid Societetshuset som byggdes några år efter branden 1890.

Omkring 1920 började busstrafiken komma igång mellan Dalarö och Stockholm och övertog då posttransporterna.

Postverket använde sig av bussbolaget Dalarö Trafik AB för att transportera till Stockholm 4 på Högbergsgatan. En av huvudägarna var Carl Ryd som hade tillstånd att köra bussen till Södra Bantorget, nuvarande Medborgarplatsen.

Carl Ryd vid sin buss 1923.

SLUT

Sammanställt 2022

Text: Klas Rosberg

Bild: Olle Dolk

